

Mýtus o lidském rozdělení

Příběh zrzky a blondýnky

Peter Joseph

Kdysi dávno vešla do baru žena se zrzavými vlasy a žena se světlými vlasy. Nikdy předtím neviděli barvu vlasů té druhé. Dívali se. Zamrkali. Seděli odděleně.

Po chvíli se blondýnka zvedla a přenesla drink přes místnost.

„Máš tu barvu vlasů pořád?“ zeptala se.

Zrzka se zasmála. „Ano. A ty?“

Začali si vyprávět historky z dětství. Obě nesnášeli chladná rána. Obě měli rády hlasitou hudbu. Oběma se stýskalo po lidech, které milovali. Zanedlouho si ani jedna nedokázala pořádně vzpomenout, proč se barva vlasů zdála tak důležitá.

Pak se dveře prudce otevřely. Dovnitř vešlo několik zrzavých lidí. Zastavili se, když spatřili blondýnku. V místnosti nastalo ticho.

„Kdo to je?“ zeptal se někdo.

Blondýnka vycítila, jak se změnila atmosféra. Zrzavá žena ucítila na sobě pohledy.

„Tohle je naše místo,“ řekl další.

Nikdo to předtím nikdy neřekl.

Blondýnka vstala, zdvořile přikývla a odešla. Zrzka zůstala sedět.

„Proč jsi s ní mluvila?“ zeptala se skupina.

„Nevím,“ řekla zrzka. „Vypadala jako já.“

Skupina se zamračila.

V následujících dnech se ten *příběh* vyprávěl dál.

Zpočátku lehce.

„Představte si! Blondýnka tady uvnitř!“

Ale opakované vyprávění zostřuje hrany.

„Zvláštní, že?“

„Jiné.“

„Neznámé.“

Brzy někdo řekl: „Vždycky jsme tu měli zrzavé vlasy.“

Další odpověděl: „Ano. Naši rodiče taky.“

„Naši prarodiče.“

„A jejich prarodiče.“

Říct to bylo uklidňující.

Čím víc to opakovali, tím víc to působilo jako něco pevného. Něco starého. Něco sdíleného.

„Co když o to přijdeme?“ zeptal se někdo tiše.

Nikdo neodpověděl. Ale otázka přetrvávala.

Tak se začali scházet častěji. Oslavovali zrzavé vlasy. Vyprávěli si *příběhy* o vytrvalosti. Mluvili o tom, jak dlouho už takoví jsou. Nikdo nechtěl ublížit. Prostě začali chránit to, co pojmenovali.

Blondýnka vyprávěla svůj vlastní příběh.

„Byla jsme tam,“ řekla. „A najednou jsem nebyla vítána.“

Jiní přikývli. Někteří zažili podobné pohledy jinde. Také se začali scházet.

„Měli bychom si vzájemně pomáhat“, navrhl někdo.

Znělo to rozumně.

A tak se ve městě vytvořily dvě skupiny.

Plynuly roky. Děti se rodily do rodin s rusovlasými i blond vlasy. Byly jim vyprávěny *příběhy*. Zrzavé děti se dozvěděly, že pocházejí z dlouhé a hrdé linie. Děti s blond vlasy se naučily být opatrné. Skupiny se zvětšovaly.

Když se uvolnila pracovní místa, zrzaví manažeři najímali lidi, kterým důvěřovali. Lidi, kteří jim byli povědomí. Lidi, kteří rozuměli tradicím. Nenazývali to preferencí. Říkali tomu pohodlí.

Žadatelé s blond vlasy čekali déle.

Když se prodávaly domy, rodiny s rezavými vlasy je prodávaly sousedům, kteří se cítili „jako doma“. Nenazývali to vyloučením. Říkali tomu kontinuita.

Rodiny s blond vlasy se stěhovaly na okraj města.

Postupem času měla zrzavá strana lepší školy. Lepší silnice. Lepší platy.

Nikdo si nepamatoval, kdy byly vytyčeny hranice. Viděli jen *čísla*.

Příjmy zrzavých lidí byly vyšší.

Míra uvěznění blondýnů byla vyšší.

Zrzaví lidé se dožívali vyššího věku.

Každá skupina ukázala na statistiky.

„Vidíte?“ ozvali se nějací rusovlasí. „Musí na nás být něco výjimečného.“

„Vidíte?“ ozvaly se hlasy blond'áků. „Jsme utlačováni.“

Obě strany měly ohledně výsledků pravdu.

Obě se mýlily ohledně příčiny.

Jedno odpoledne, dlouho po prvním drinku v baru, se původní zrzka a blondýnka znovu setkali. Teď už byli starší. Město se změnilo. *Čísla* byla otisknuta v novinách. Slova „nerovnost“ a „dědictví“ byla vyslovována nahlas.

Seděli na lavičce.

„Pořád si nemyslím, že na barvě vlasů záleží“, řekla blondýnka.

„Nezáleží“, odpověděla zrzka.

Pozorovaly děti hrající si v dálce – zrzavé i blond'até, smějící se spolu, dokud si je někdo nezavolal zpět na svou stranu hřiště.

„To ten *příběh* kolem toho vyrostl“, dodala zrzka.

Obě přikývli.

Protože rozdíl v platech byly skutečné.

Tresty odnětí svobody byly skutečné.

Zkrácené životy byly skutečné.

Ale příčinou nebyly vlasy.

Nikdy tomu tak nebylo.

Nejdřív přišel *příběh*.

Nejdřív přišel *strach*.
Nejdřív přišly *skupiny*.
A jakmile se skupiny zavedly, následovala *čísla*.
Generace za generací způsobovaly, že rozdíl vypadal přirozeně.
Jako by to tam bylo vždy.
Jako by to vždy něco znamenalo.

A tak se město dál rozdělovalo kvůli vlasům.
Kvůli něčemu, co si nikdo nevybral.
Kvůli něčemu, co kdysi vůbec nic neznamenal.

Ponaučení

Když *příběhy* stavíme na malých rozdílech, stanou se většími než samotné rozdíly.

A jakmile tyto *příběhy* utvářejí naše instituce, jejich důsledky se začnou jevit jako důkaz.

Ale důkaz čeho?

Nikoli rozdílu – jen *příběhu*, který jsme odmítali přestat vyprávět.

Nejtěžší je vidět toto:

Nerovnost může být skutečná.
Utrpení může být skutečné.
Čísla mohou být skutečná.

Ale toto rozdělení nikdy nebylo přirozené.

Bylo to naučené.

A co se naučíme, se dá odnaučit – pokud budeme dostatečně odvážní a skupiny zrušíme.

*

V roce 1968, po smrti Martina Luthera Kinga, se učitelka z malého města rozhodla provést experiment, který se stal jednou z nejdiskutovanějších demonstrací předsudků, jaké kdy byly ve třídě provedeny. Jmenovala se Jane Elliottová a učila třetí třídu v Riceville v Iowě. Atentát na Martina Luthera Kinga Jr. zanechal její studenty zmatené a rozrušené. Slyšeli dospělé mluvit o diskriminaci, ale nechápali, jak funguje. Elliottová se rozhodla, že to nebude vysvětlovat abstraktně. Místo toho se rozhodla nechat je, aby si to sami zažili.

Rozdělila si třídu podle barvy očí.

První den řekla modrookým dětem, že jsou nadřazené. Byly popisovány jako chytřejší, čistší, zodpovědnější a důvěryhodnější. Hnědookým dětem byl řečen opak. Říkalo se, že jsou pomalejší, méně disciplinované a náchylnější k problémům. Aby byl tento rozdíl viditelný, musela „méně kvalitní“ skupina nosit obojky, aby je bylo možné snadno identifikovat. Dostávaly méně privilegií, byly přísněji napomínány a byly nenápadně monitorovány.

Nic jiného se nezměnilo. Stejně děti seděly na stejných lavičkách se stejným učitelem ve stejné třídě. Jejich inteligence se nezměnila přes noc. Jejich rodiny se nezměnily. Jejich schopnosti byly stejné jako den předtím.

Přesto se během několika hodin učebna proměnila.

Modrooké děti, nově označené za nadřazené, se začaly chovat sebevědoměji a asertivněji. Některé častěji skákaly ostatním do řeči. Jiné opravovaly své spolužáky. Některé byly dokonce otevřeně pohrdavé. Hnědooké děti ztichly. Změnilo se jejich držení těla. Váhaly při odpovídání na otázky. Když Elliottová zadala časově omezený akademický úkol, který třída dříve zvládla dobře, skupina s hnědýma očima si vedla výrazně hůř. Jejich sebevědomí kleslo a s ním i jejich výsledky.

Následující den Elliottová role obrátila. Hnědoocí studenti byli prohlášeni za nadřazené; modroocí studenti za méněcenné. Chování se opět rychle změnilo. Ti, kteří se předtím cítili znevýhodnění, se stali energičtějšími a otevřenějšími. Ti, kteří se předtím cítili nadřazeně, se stali nejistými a tlumenými. Emocionální a studijní výsledky následovaly přidělenou *hierarchii* – ne nějakou vrozenou vlastnost.

Experiment byl tak účinný díky své jednoduchosti. Barva očí nepředstavuje žádný významný rozdíl v inteligenci, charakteru ani schopnostech. Je to neutrální biologický rys. Když mu však autority připsaly *morální hodnotu* a strukturovaly kolem něj *privilegia*, stal se tento rys společensky významným. Děti si tuto nálepku rychle osvojily. Očekávání se změnila. Změnilo se zacházení. Změnil se výkon.

Hierarchie vytvářela *výsledky* a výsledky zdánlivě potvrzovaly *hierarchii*.

Tato *zpětnovazební smyčka* je jádrem trvalé relevance experimentu. Když je jedné skupině řečeno, že je nadřazená a jsou jí dány strukturální výhody, členové této skupiny se často stávají sebevědomějšími a dosahují lepších výsledků. Když je jiné skupině řečeno, že je podřadná a je s ní podle toho zacházeno, mohou členové pociťovat úzkost, váhání a snížený výkon. Výsledné rozdíly pak mohou být chybně interpretovány jako důkaz přirozených odlišností, nikoli jako důsledek nerovného zacházení.

Důsledky ve třídě Elliottové byly okamžité, ale dočasné. V širší společnosti však může taková dynamika přetrvávat po generace. Když jsou sociální kategorie posilovány prostřednictvím politiky, vzdělávání, bydlení, pracovních postupů a systémů trestního

soudnictví, vznikající rozdíly se stávají měřitelnými a trvalými. Rozdíly v příjmech se prohlubují. Jsou rozdíly v dosaženém vzdělání. Jsou rozdíly ve zdravotní péči. Liší se míra uvěznění.

Tyto rozdíly jsou skutečné. Ovlivňují skutečné životy. Experiment Elliottové však naznačuje, že samotná existence rozdílů nedokazuje inherentní rozdíly. Místo toho mohou odrážet dlouhodobé účinky očekávání, léčby a strukturálního posilování.

Kritici vznášeli etické obavy ohledně emocionálního stresu, kterému byly děti během cvičení vystaveny, a tyto obavy jsou pochopitelné. Experiment byl ze své podstaty nepohodlný. Přesto jeho psychologický vhléd zůstává pozoruhodný. Ukázal, jak rychle se může *identita* ztvdřit kolem libovolných rozdílů, když jsou tyto rozdíly potvrzeny autoritou a zakotveny v sociální praxi.

Asi nejvíce znepokojivé je, jak přirozená se dětem *hierarchie* stala. Během jediného školního dne se narušila přátelství. Studenti se navzájem kontrolovali a usměrňovali. Rozdíly ve společenském postavení působily oprávněně. Nálepka se stala realitou, přestože ještě před pár hodinami byli všichni stejní.

Elliottová později opakovala variace cvičení s dospělými a pozorovala podobné vzorce. Lekce se rozšířila i za hranice jedné třídy: Lidské bytosti jsou vysoce citlivé na sociální kategorizaci. Když nám je řečeno, že na rozdílu záleží, a když ho instituce považují za smysluplný, začneme žít, jako by tomu tak bylo.

Experiment zůstává zhuštěným modelem toho, jak se mohou vyvíjet širší sociální rozdíly. Je nakreslena čára. Je připojen narativ. Jsou rozdělčovány výsady a tresty. V reakci na to se mění chování. Objevují se data. Data jsou poté uváděna jako důkaz, že původní rozlišení bylo oprávněné.

Toto cvičení ponechává pozadu obtížnou, ale důležitou otázku: Když pozorujeme nerovnost ve světě, jsme svědky vnitřní odlišnosti, nebo vidíme nahromaděné účinky příběhů, které byly vyprávěny – a vnucovány – po velmi dlouhou dobu?

Sečteno a podtrženo: Když společnost přiřadí *význam* libovolnému rysu a strukturuje kolem něj *moc*, výsledky nakonec odrážejí tuto strukturu. Tyto výsledky vypadají jako důkaz přirozené odlišnosti, ale často jsou odrazem trvalého očekávání, přístupu a zacházení. Nerovnost je skutečná. Utrpení je skutečné. Statistiky jsou skutečné.

Ale původní *skupinová hierarchie*, která je vytvořila, nikoli.

Je zásadní, aby si lidé uvědomili toto: *Skupinové rozdělení*, o kterém si tak často myslíme, že nás definuje, není *inherentní pravda*. Neexistuje v přírodě jako *morální kategorie*. Jsou to *příběhy* spojené s vlastnostmi a poté posilované opakováním, zásadami a zvykem. Pokud se tyto *příběhy* nekontrolují, začnou se zdát trvalé. Začnou se zdát posvátné. Začnou se zdát jako osud.

Ale nejsou.

A pokud na to zapomeneme ... pokud dovolíme *skupinové identity*, aby začala žít svým vlastním životem odděleným od nahodilých rozdílů, které ji zrodily, riskujeme, že budeme mylně považovat uměle vykonstruované hranice za nevyhnutelnost. Riskujeme, že budeme obhajovat abstrakce, jako by se jednalo o samotné přežití. A tím budeme i nadále opakovat stejný cyklus *rozdělení, hierarchie a újmy* – ne proto, že bychom k němu byli odsouzeni, ale proto, že jsme od začátku nezpochybnili samotný *příběh*.

Skupinová identity může sloužit pouze dočasnému a nezbytnému účelu, když se lidé musí organizovat, aby se postavili aktivní nespravedlnosti. Solidarita tváří v tvář útlaku není problém. Ale když *identity* překročí tuto hranici – když se stane trvalou, esencializovanou nebo morálně povýšenou nad naši sdílenou lidskost – nevyhnutelně začne vylučovat. Co začíná jako *ochrana*, se může nenápadně stát *preferencí*. Co začíná jako *solidarita*, může sklouznout k *oddělení*.

Pokud se *identity* nakonec nerozpustí zpět ve společném lidském základu, přestane být lékem a sama se stane nemocí.

Existuje jen jedna skupina – lidská skupina. Všechno ostatní je jen barva vlasů.